

תורת הבטחון

פרשת ראה

שאינו מקיים מצות צדקה כראוי היינו משום חסרון בעיקרי האמונה ובטחון, שאינו בוטח בה', שיפרנסו כל פרנסתו. וא"כ מובן היטב דברי חז"ל שהרי הוא כאילו עובד עבודה זרה.

ושוב ראיתי כדברים אלו מפורשים בדברי העין אליהו (כמויות טז) וז"ל, "הענין הוא פשוט, מי שנותן צדקה הוא מאמין שה' יעזרהו וכמבואר ביו"ד (הלכות זקק) "אין אדם מעני מן הצדקה, ולא שום דבר רע מתגלגל על ידה". ומי שאינו נותן צדקה אינו מאמין בה' אלא מאמין שאם מחזיק המעות לעצמו אזי יהיה לו להתפרנס ואם לאו לא יהיה לו חיות, וא"כ עושים כספים אלהים שמאמינים שהכסף הוא המחיה אותם, וא"כ הוא בחינת עו"ג", עכ"ל. ונמצא, דמצות צדקה מיוסד על עיקרי האמונה ובטחון בהש"ת כנ"ל.

אנשי אמנה - בעלי צדקה

איתא בסוטה (מט, ב): "ופסקו אנשי אמנה - אמר רבי יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה, דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה", ע"כ. ופרש"י (גד"ה שמאמינים בהקדוש ברוך הוא) וז"ל, "לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים", עכ"ל.

ובחידושי הגר"י ז"ל (סע) מובא וז"ל: "ואמר הגר"י זצ"ל: דמבואר בזה דמי שאינו מוותר מממונו לצדקה שמא יחסר, אין זה רק חסרון במצות צדקה כי אם חסרון באמונתו בהקב"ה. והוא אשר פירש"י כאן שפסקו אנשי אמנה היינו בני אדם שמאמינים בה' ומוותרים ממנום לצדקה ולא חששו שיחסר להם", עכ"ל. הרי מבואר כנ"ל, שמצות צדקה מיוסד על מדת "אמונה ובטחון", ומי שאינו נותן צדקה אי"ז אלא משום שאינו מאמין באמונה שלימה שבנתיתו לא יחסר לו כלום. שהוא ית' צונו לקיים מצוה זו, והוא ית' יפרנסנו בכל צרכינו. ואמרו חז"ל (דברים כה פ"ד אות ט): "אמר הקב"ה: שמעו לי - שאין אדם שומע לי ומפסיד", ע"כ. הרי שמי שמקיים מצות השי"ת ונותן צדקה, לא יתכן שיפסיד כלום מפרנסתו! והטעם שאחד לא יקיים מצות צדקה, הוא רק משום שחסר במדת הבטחון בהש"ת.

מקור מצות בטחון

החובת הלבבות (שער הבטחון, פק"ז) כתב שמקור למצות הבטחון, הוא ממצות צדקה, עיי"ש. וכוונתו כנ"ל, שלא יתכן לקיים מצות צדקה בלי בטחון בהש"ת, ואילו צונו השי"ת לקיים מצוה זו, ע"כ צונו לבטוח בו, שהוא ית' יפרנסנו בכל צרכינו, ואין לדאוג כלום על מה יאכל למחר, ורק בבטחון כזה שייך לקיים מצות צדקה.

טעם שיש עניינים

ועל פי יסוד זה יש לבאר דברי הגמ' בב"ב (סז): "תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך: אם אלהיכם אוהב

מצות צדקה מיוסד על מדת הבטחון

נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברךך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. (טו, י)

התורה הקדושה מבטיחה לכל מי שמקיים מצות צדקה, שיזכה לברכה "בכל מעשיך"! וכן מציינו שהאריכו חז"ל בענין זה בכמה מקומות. איתא בב"ב (ט, ט): "רבי יהושע בן לוי אמר: כל הרגיל לעשות צדקה - זוכה הויין לו בנים בעלי חכמה, בעלי עושר, בעלי אגדה", ע"כ. ואיתא בגיטין (ו, ה): "אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכ"ש כשהן מרובין ... אמר מר זוטרא: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. לא אענך עוד - תני רב יוסף: שוב אין מראין לו סימני עניות", ע"כ. ואיתא בשבת (קט, ב): "בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי: עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין? אמר לו: בשביל שמעשרין, שנאמר עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר", ע"כ. דברים נוראים! זהו הכח של מצות צדקה, אם מקיימה - זוכה לכל הני ברכות. ואם זוכים לכל הני ברכות בזכות קיום מצות צדקה, ע"כ היא מצוה גדולה עד מאוד, ובעזה"י בהמשך נבאר קצת מגודל הענין של מצות צדקה.

המעלים עיניו מן הצדקה

איתא בכתובות (סג, ב): "רבי יהושע בן קרחה אומר: כל המעלים עיניו מן הצדקה - כאילו עובד עבודת כוכבים, כתיב הכא: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', וכתוב התם: יצאו אנשים בני בליעל, מה להלן עבודת כוכבים, אף כאן עבודת כוכבים", ע"כ. הרי חזינן מדברי הגמ', גודל הענין של קיום מצות צדקה, דמי שאינו מקיים מצות צדקה, הרי הוא כאילו עובד עבודה זרה! אולם צ"ב, מדוע מי שלא קיים מצות צדקה הרי הוא כאילו עובד עבודה זרה, אה"נ לא קיים מצות צדקה, אבל אמאי חמור כל כך, שהוא כאילו עבר על חטא גדול כזה?

ונראה לבאר כוונת הגמ', שבכל דבר שאמרו חז"ל שהוא 'כאילו עובד עבודה זרה', היינו משום שעובר על עבירה שיש בה חסרון בעיקרי האמונה בהש"ת. ר"ל, שאם עושה עבירה כזו, היינו אך ורק משום שאינו מאמין לגמרי בהש"ת. וא"כ י"ל, שעיקר הטעם שאחד אינו מקיים מצות צדקה כראוי, היינו משום שחסר לו בעיקרי האמונה בהש"ת. דמי שבאמת מאמין שהש"ת מפרנסו בכל צרכיו, ומזמין לו כל צרכיו, והוא ית' צוה לנו על קיום מצות צדקה, והבטיחנו שמי שיקיים מצוה זו יזכה לברכות עד אין סוף, בודאי יקיים מצות צדקה כראוי, שיודע כי ודאי לא יפסיד כלום מפרנסתו הקצובה לו. אבל מי שח"ש אינו מאמין בהש"ת לגמרי, ודואג שמא אם יתן צדקה לעני, יחסר לו מפרנסתו הקצובה לו, ולא יהיה לו מה לאכול למחר, ומשום הכי - אינו מקיים מצות צדקה כראוי. א"כ נמצא שמי

הבוטח בה' אפילו נכנס בגיהנום יוצא

הנה הרמח"ל (באוצרות הרמח"ל, דרוש צענין הקיווי) וז"ל, "המקוה אפילו נכנס בגיהנום יוצא ממנו שנאמר: 'וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר', יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה וזהו 'אבר כנשרים', ומסתלקים עמו למעלה. ותקותו היא טהרתו. מקוה ישראל ממש, כי הוא במדריגה עליונה שאין עושה בו פגם, אם חטאת מה תפעל. וזהו סוד התשובה שהוא ממש שב אל מקורו והס"א לא יכלה לו, ונאמר: שובה ישראל עד ה', כן המקוה הוא ממש בוקע בקו תקותו ועושה נקב וסדק לעלות תחת כסא הכבוד. וזה לישועתך קויתי ה', וזה יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד, במקום שמתגלה יקו"ק מתגלה חסד ואין פגם מעכב. וכמו שקויה ברגע וזה בחייו לה', כן לאחר מותו כשמתגברים כנגדו הדינים הוא מתחזק בתקותו עד ה' ונקשר בו ומסתלק, לישועתך קויתי, אינו אומר לישועתך אקוה, **אלא קויתי בחיי, כן אחר המות לא יבושו הקוים**, עכ"ל. מבואר מדברי הרמח"ל, דבטחון מהני אפילו לאדם שיתחייב להיכנס בגיהנום, ע"י בטחונו הגמור בה' ית' ינצל מגיהנום! דברים נוראים עד מאוד!! וזהו כוונת הגמ', מדוע יש עניים בעולם, לתכלית זה, כדי שנוצל מגיהנום. שזהו הכח של אמונה ובטחון בהשי"ת, להצילו בכל מקום שהוא – אפילו בגיהנום!

גודל מעלת מצות צדקה

ולפי כל הנ"ל מובן היטב בטוב טעם ודעת גודל מעלת מצות צדקה, ומדוע מי שמקיים מצוה זו כראוי זוכה לברכה בכל מעשה ידיו. והאריכו חז"ל לבאר כל הברכות שאדם זוכה להם ע"י קיום מצות צדקה. כיון שיסוד מצות צדקה מיוסד על עיקרי האמונה ובטחון בהשי"ת. ומי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת זוכה לברכות עד אין סוף. כדכתיב: ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו'. ועוד כתיב איש אמונות רב ברכות וגו'.

קנין מדת הבטחון

בספר כתר ראש (אור קנה) הובא בשם רבו הגר"א, "שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל, והשומר חומש מובטח שיתעשר, ויושרש בזה מידת הבטחון, והלואי כל ישראל היו שומרים מעשר היה מתקיים הפסוק "אפס כי לא יהיה בך אביון", עכ"ל. הרי, שמי שהוא מקיים מצות צדקה ונותן 'מעשר' מובטח לו שלא יבוא לידי שום היזק כלל! והמקיים 'חומש' מובטח להיות עשיר! דברים נוראים ונפלאים! ומי שרוצה לקנות מדת הבטחון, ולהשריש מדה זו בתוך לבו, יקיים מצות צדקה כראוי, ויהיה מוותר ממונו ליתנו לעני, ואל ידאג כלום, ויבטח בהשי"ת שהוא יפרנסו, ועי"ז בודאי יהיה מן הבוטחים בשמו ית'!

לימוד למעשה:

מצות צדקה מיוסד על עיקרי האמונה בהשי"ת. ומי שחוו"ש אינו מקיימו כראוי הרי הוא כאילו עובד עבודה זרה. אבל מי שמקיים מצות צדקה כראוי, יזכה לברכות עד בלי די! ויזכה להיות בן עולם הבא, וינצל מדינה של גיהנום, וגם יזכה להתפרנס בפרנסה טובה!

עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן? אמור לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנום. וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנום, ע"כ. מבואר מדברי הגמ', דבאמת מן הדין – מתוך גודל אהבתו של השי"ת, לא היה עושה שום עניים בעולם, ורק משום שאנו צריכין להינצל מדינה של גיהנום, משום הכי עשה השי"ת עניים בעולם. נמצא, שכל מצות צדקה הוא אך ורק לזכותנו מדינה של גיהנום!

ונראה שכוונת הגמ', שהטעם שדוקא ע"י מצות צדקה ניצולים אנו מדינה של גיהנום, הכוונה כנ"ל, שמצות צדקה מיוסד על מדת האמונה ובטחון בהשי"ת. ובלי אמונה ובטחון בהשי"ת לא שייך כלל וכלל לקיים מצוה זו כראוי. שאם איננו בוטח בה', אין סוף וקץ לדאגה, שידאג על פרנסת מחר וגם על אחרי, עד אין סוף. וע"כ מי שמקיים מצות צדקה כראוי, הרי זה רק מכח גודל מדת האמונה ובטחון שיש לו בהשי"ת, וזהו הכח להצילו מגיהנום.

באמונתו יחיה - לעולם הבא

ידועים דברי הגמ' (סוף מסכת): "בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: **וצדיק באמונתו יחיה**", ע"כ. והק' הרמב"ן (בספרו האמונה ובטחון פט"ו) על הגמ' הלא מצינו שגם דוד העמיד כל התורה כולה על אחת כדכתיב (מלכים קט, קנא): "וכל מצותך אמת", וגם כתיב (ס, טז): "כל מצותיך אמונה"? ותירץ הרמב"ן וז"ל, "לפי שלא באו רבותינו לדבר זה אלא מצד השכר והגמול, כמו שאמר יחיה, כלומר חיי העולם הבא. וכן הוא אומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ויחי בהון לחיי עלמא. ודבר זה לא פירשו דוד, על כן אמרו בא חבקוק והעמידן על אחת, עכ"ל. פי', דכוונת הגמ' שהעמידן על אחת, היינו לענין במה זוכה האדם לחיי עולם הבא, ורק חבקוק הוא שהעמיד שהזכות בה זוכה האדם לחיי עולם הבא הוא בהאמונה והבטחון, אבל לא מצינו כן בדוד.

דברים נוראים, שכל יהודי חי כדי להיות בן עולם הבא, וכאן מבואר יסוד היסודות שהדרך להיות בן עולם הבא, היינו רק אם יחיה באמונה שלימה בהשי"ת. ומי שמאמין ובוטח בהשי"ת הרי הוא בן עולם הבא. וא"כ י"ל, שזהו כוונת הגמ', שע"י מצות צדקה ניצלים מגיהנום, דמי שמקיים מצות צדקה הרי הוא מאמין בהשי"ת, והרי הוא בן עולם הבא כמו שביאר הרמב"ן.

גן עדן הוא רק לבעלי בטחון

איתא במדרש (שמות רבה פ"ג, א' ז"ל), "ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: **תן לי צדיקים**, אין לי עסק ברשעים, שנאמר (מלכים ג, ז): **על שמך**, שנאמר (סז): ואני אל ה' בטחתי. ועתידה גיהנום להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא, שנאמר (משלי ג, טו): לעלוקה שתי בנות הב' עכ"ל. הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקשת צדיקים, ומי הם הצדיקים של גן עדן, הם הצדיקים בעלי הבטחון!